

Pavle
Zidar

Oblačilo pisave

Zamegljevati ali brisati svojo etnično identiteto je nenormalno, bežati iz nje pa je neredko eksistenčna nuja. *Ohranitev*. V to te izsilijo razmere izjemno žgočih družbenopolitičnih pomenov pa tudi zelo stvarne in konkretne, čisto fizične danosti, da se na tihem izseliš (*emigriraš*) kot svoje dni Voltaire, Rilke in toliko drugih pred njima in za njima. Na to trpko rešitveno pot je šel tudi Trubar, ker so bile pač časne razmere doma uničujoče. Cankar, ki ga omenja anketa, je bil netopirsko bitje, čez noč na Dunaju (Ottakringu), čez dan v domači pokrajini, ki seva skoraj do pet megavatov monotone melanholije v negibnih slikah nedelj z ljudmi od maše ali k maši, toliko čudno zabuhlih naravnih smrti in samomorov, redkih bolezni in medsebojnih konfliktov brez logičnih kadrov v razrešnici tega sanjskega filma. In iz tega je tudi naša literarnost, ki je bolj amputacija neba in zemlje po delih... Največji emigranti med nami pa se zatekajo celo v paranojo kot možni svet svoje obstojnosti, da prežive. (Kogoj, Arrabel, Beckett, Rimbaud...) Da omenim le nekatere od teh tipičnih emigrantskih primerov, ki so jih v tej odločitvi *izselitve* pogojevala duhovno-fizična uničenja njihovih časov in njihovih prostorov s svojim neduhovnim redoljubjem ter pokrajinskim mišljenjem, ki je pri nas in tudi drugod že *pravo* pravilo obstoja in ki ga je (*to redoljubje in to krajinarstvo*) tako tenkočutno stiliziral Thomas Bernhard v znanem diptihu Vzrok- nakazovanje v tki. vzgojnih zločinih. Prav zaradi tega in zato ravnotežje med pisateljstvom in etničnim nikoli ni bilo možno. Dandanašnji pa še celo ne, ko nam groze najraznovrstnejši zločinci političnega kova s tretjo svetovno vojno in ko nam ni več mar ne junaških smrti ne vojaških vrlin in ne bobnenje s patriotstvom. Če pa že je možno *ravnotežje* in če *zavestno* pristajamo nanj, je to nič več in nič manj kot samo velika samoprevara in eden od toliko kičev več okoli nas – in v nas. Za primer: epiteton slovenski pisatelj Alojz Rebula ni isto, kakor Alojz Rebula nad Trstom sredi misli, ki se mislijo drugače in ki je napisal Dečka od Misissipija. Čeravno je globoko segel v neugasno barvilo slovenske vasi na Krasu, je *slovensko* pri tem drobnem, mojstrskem romanu (ki mu ga ni enakega v Evropi) nekje drugje: prav v neravnovesju pisateljstva in etničnega. V notranji emigraciji, v tem odmiku (ki je *primik*) ad rem. Epiteton pa mu nadevajo že drugačni mojstri, taki pač, ki dobivajo od njega svojo eksistenčno substanco po prispodobni energiji jezika oziroma prozi, ki je jezik v jeziku in si z njim svetijo v svojo noč bivanja... Kakšen veličasten paradoks: skozi duhovno emigracijo pridobimo na zvestobi narodu. Skozi ta pobeg – in samo skozi njega – nastaja pisatelj, nastaja pesnik, ki sicer ne potrebuje epitetonov, ki ga nacionalno opredeljujejo (nemški-italijanski-madžarski, angleški-ruski-španski-francoski) in vendar je samo on vzrok etničnih opredelitev zgoraj in spodaj.

Ko bereš živopisne Rebulove *Dnevnike*, vidiš in občutiš, kako strastno beleži vse, kar ga intenzivno zaposluje navznoter: velike slovenske mizerije in poniglavosti in sploh vse, kar ga kasneje odtuji, ker ga prizadeva in uničuje. Po vseh teh *zakladih* Rebula zapusti deželo, ki ga je zmaltretirala

in navdušila hkrati, in *emigrira*. To začutiš že iz dnevniške pripovedi: začutiš, da se izseljuje že medtem, ko to piše... Ne vem, če sem dovolj spretno nakazal genezo nezdržljivosti pisateljstva z ethnosom. Vso stvar kasneje združijo na dosti nižji ravni učitelji in politiki za lastno potrebo in uporabo. Zame je pomembno samo to, da skozi metodo bega oziroma notranjega emigriranja iz časnih razmer nastane (pojem) Rebula ali Zajc ali Udovič ali Strniša ali Taufer... ali Zlobec, Cundrič, Murn, Kosovel, ki ga ne morem več zamenjati za karkoli drugega. *In to je pisatelj* (slovenski). Podobno ali malo drugače so nastali Dante (brez italijanski), Sofoklej (brez grški), Puškin (brez ruski) in Prešeren (brez slovenski). *Ali, če želimo, z etničnimi oznakami spred*. Vendar nobena umetnost ali patriotična rabota, ki bi imela za cilj ethnos. To je samo njen stranski produkt, ki nastaja iz razlogov, ki mi niso docela razvidni.

Samo eno pot poznam, ki je pot k višjemu nivoju za vse: to je ustvarjalna stiska. Ta odrešuje tako pisatelja kot bralca vesoljnega zla (*duhovnega mraza in teme*), ker je umetniška literatura hkrati tudi *angel*, ki se bojuje z demonstvom zgodovine oziroma politično kategorijo.

Kakor je vez trenutek navzočnosti, tako je tudi zgodovina tisto, kar ne bo *nikoli* prešlo (svet!). Oboje se bo vrtelo v ognju boja, v katerem bo neizbežen poraz stvar zdaj enega, zdaj drugega.

Ko torej iz nuje notranje emigriramo, naredimo to tudi zato, da se uresniči sinteza pisateljstva s slovenstvom kot stranski produkt. Trubar-Prešeren-Cankarjeva izkušnja pri tem je zelo dragocena pot do literature, ki ni ethnos, ampak več od tega. In prav ta *več* je bralcu nemalokdaj neznošen. Noče biti *več od tega*, kar je, ampak vedno le manj. To potrjujejo tudi opredelitve za vsebine. To pa je tisti *manj* ne le doma, ampak vsepovsod. Ne bi se rad slepil, da je Prešeren presežen in absorbiran, nasprotno, še danes je tam, kjer je bil 1845, ko sta nastajali tidve pesmi (ena v preseganju, torej notranji emigraciji in begu – Prešernova, in druga v topem povprečju in varnem krajinarskem mišljenju – Koseskega):

Z Bogom bravci Novic na potu prihodnjega leta!
Blag nam ostani spomin, upanja vam zanaprej.
Kar govorile smo petkrat deseterno in trikrat,
Bodi večno v korist rodu, domovju, in vsem,
Bodi ko zernja izmèt, poženi obilno klasovje.

(Koseski)

Pesem moja je posoda tvojega imena,
mojega srca gospoda, tvojega imena:
v nji bom med slovenske brate sladki glas zanesel
od zahoda do *izhoda* tvojega imena;
na posodi v zlatih črkah slava se bo brala,
od naróda, do naroda tvojega imena...

(Prešeren)

Prvo pesnjenje ne dela nobenih težav današnjemu bralcu – še dandanes ne, drugo vsekakor. Njena bleščeča elegična dikcija, angelska otožnost, nagovarja človeka, ki je še vedno otrok podpovprečja in krajinarske misli.

Stiska ustvarjanja je vedno v odločitvi tveganja: biti *Prešeren* ali *Koseski*.

Prešeren daje skozi odtujevanje bivanjsko gotovost, ker ima v posesti angelsko luč (verz). Koseskemu ta luč (neverz) pada iz rok in nam bivanjsko gotovost odtujuje.

Samo v tem so prave dileme ustvarjalnosti. In biti del njih je biti del neuničljivosti, ker so to močne umetniške eksistence s suverenostjo in prihodnostjo.

Ervin
Fritz

Srbi so se enakopravnosti naveličali

1.

Začel bom kar pri prvem vprašanju in poskušal po vrsti, kot so zastavljena, odgovoriti tudi na vsa druga.

Za začetek šala o palčkih:

Pridejo štirje palčki v gostilno. Natakark začudeno pogleda nenavadne goste in vpraša, kdo da so. Palčki mu odgovorijo: Mi smo Sneguljčica in sedem

palčkov. Natakark reče: Saj ste samo štirje. Palčki mu odgovorijo: Saj, saj, ampak samo zato, ker ni ljudi. Ta šala se mi zdi tipično slovenska. To, da smo majhen narod, med vsem drugim pač pomeni tudi to, da imajo naše stroke malo strokovnjakov, pa še ti so med sabo največkrat skregani in brez Sneguljčice. Kako pri nas ni ljudi, sem se lahko osebno prepričal, ko sem pred kakimi desetimi leti kot umetniški vodja Mestnega gledališča iskal prevajalca za Enzensbergerjevo dramo Ljudomrznik. Drama obsega kakih tri tisoč rimanih enajstercev. Iskal sem torej človeka, ki zna nemško, ki zna prevajati v rimah in ki bi – za dokaj ugodno plačilo – žrtvoval približno eno leto svojega prostega časa za prevajanje. Seveda takega človeka nisem našel in eden najduhovitejših nemških sodobnih umetniških izdelkov je ostal za zdaj slovenski javnosti neznan. V tej nenehni situaciji, ko ni ljudi, si bomo morali še naprej pomagati, kot bomo vedeli in znali, to se pravi, isti ljudje bodo morali delati na več področjih prav tako kot doslej. Zato se bojim, da se z novimi razmerami tradicionalna večvalentnost slovenskih pesnikov in pisateljev ne bo spremenila in da bodo njive, ki jih bodo obdelovali, kar lepo iste. Nobenega slonokoščene stolpa. Kakor zmeraj spet samo arena življenja: poleg pisanja vsaj še prevajanje, vsakdanji boj za usodo knjige, nadzor kulturne in vse druge politike, boj za svobodo izražanja, za kulturni nivo medijev, boj proti neumnosti in zaplankanosti in še in še in ne nazadnje tudi vsakdanje delo za ljubi kruhek. Sicer pa ne vem, če si pisatelj ali pesnik, ki je in dokler je polnokrven človek, lahko želi kaj bolj mehkužnega.

S tem kajpak ne mislim, da ni mogoče ničesar popraviti. Lahko živimo in delamo bolje organizirani. Načrtujemo prevajanje primarnih tekstov kot Madžari, da ostanemo v koraku s svetom, vse kadre skrbno šolamo, držimo skupaj kot Judje, protežiramo naše, kopiramo švedske socialne ustanove, nemško pridnost, itd, itd. Z boljšo uporabo skopih nacionalnih sil, z večjim